

"ОЧІ І ВУХА" АРМІЇ УНР

Деякі фрагменти про створення і діяльність військової розвідки Директори УНР

Безперервні військові посягання на незалежну Україну озброєних до зубів полчищ Радянської Росії, "білого руху" і шовіністичної Польщі зумовили нагальну потребу організації сучасної на той час української армії і надійного механізму постачання її керівництва конфіденційною інформацією про наміри ворога. Найактивніші зусилля до цього доклала Директорія УНР. Саме при ній з-поміж інших структур окремо відокремився центральний апарат, були задіяні регіональні осередки, відповідні підрозділи штабів військових з'єднань та частин, а також підрозділи польової розвідки.

Центральним органом стала (за термінологією тих часів) Розвідочна управа Головного управління Генерального штабу Армії УНР. До її структури входили начальник у чині генерал-хорунжого та його помічник, окремі відділи: загальний, агентурний, контррозвідувальний, польової жандармерії й закордонний¹. Чи не найбільший інтерес викликає агентурний відділ. У числі його завдань були контроль за підготовкою агентури та визначення перед нею конкретних службових завдань, розробка інструктивних документів щодо організації агентурної розвідки, збір інформації, що надходила з інших джерел та первинна її аналітична обробка. Щотижневе агентурний відділ подавав начальнику Розвідуправління комплексні інформаційно-аналітичні матеріали, скомпоновані на основі повідомлень агентури, польової розвідки, засобів радіоперехоплення, матеріалів вітчизняної та закордонної преси. Ці доповіді включали відомості про дислокацію, оперативні плани і загальний стан збройних формувань Радянської Росії, "білого руху", Польщі та антиурядових повстанських структур, насамперед – "селянської армії" отамана Н.Махна². Крім того, згаданий підрозділ займався організацією збройних повстань на заплілі ворога. Цією роботою відав один з помічників начальника агентурного відділу. Правда, штати відділу були вельми малі: начальник, два його помічники та керівник школи підготовки агентури³.

До літа 1920 р. до мережі розвідувальних органів Дієвої армії УНР включались відповідні підрозділи при штабах військових об'єднань і частин. Так, до складу двох відділів штабів дивізій входили начальник дивізійної розвідки і офіцер для доручень, декілька допоміжних канцелярських співробітників на посадах унтер-офіцерів⁴. При військових частинах функціонували підрозділи польової розвідки. У кожному з 5 піхотних полків

корпусу Січових Стрільців – відбірного з'єднання Армії УНР – існувала сотня (рота) пішої розвідки (60-80 багнетів) і взвод кінної розвідки (30 шабель), а в штабах полків – розвідувальні відділи⁵.

Зазначимо, що ефективна польова розвідка ставала передумовою успіху бойових операцій збройних сил УНР. Наведемо конкретний приклад, пов'язаний із форсуванням р. Дністер у вересні 1920 р.

Під тиском Червоної Армії Дієва Армія УНР змушена була восени 1920 р. відступати до румунського кордону. Шлях перетинала серйозна водна перепона – р. Дністер. Зручні переправи через яку прикривали частини "червоних". Завдання по забезпеченню переправи головних сил Дієвої Армії УНР було покладено на її авангард – 3-ю Залізну стрілецьку дивізію, сили якої склалися з 800 багнетів, 550 шабель і 16 гармат⁶.

Дністер мав у цьому місці ширину до 320 метрів і досить швидку течію. Місця переправи боронили підрозділи 363-го стрілецького полку Червоної Армії, посилені кіннотою і артилерією (загалом – 800 багнетів, 200 шабель і 4 гармати)⁷. Як бачимо, українська сторона не мала належної за тактичними нормами 3-х разової переваги в силах (вона була лише по артилерії) необхідної для проведення наступальної операції.

Забезпечити успіх можливо було лише за умов ретельної підготовки операції і використання фактору неочікуванності. Ось тут-то й зіграла свою роль ретельна розвідка майбутнього поля бою. Спочатку цим зайнялися розвідувальні групи від піхоти, артилерії і саперів. Потім на розвідку виїхав польовий штаб дивізії. Ретельно вивчалася місцевість, зручні місця для наведення переправ, сили противника, дислокація його окремих підрозділів, артилерії, кулеметних гнізд. Встановлено головні цілі для вогню української артилерії. Дані польової розвідки доповнено опитуванням місцевих селян і інформацією від штабу Дієвої Армії. І що ж? Кваліфікована розвідувальна підготовка дозволила успішно провести операцію. Частини Залізної дивізії швидко подавили вогневі засоби противника, завдали поразки живій силі і енергійно форсували Дністер. Втрати української сторони становили 23 поранених⁸.

Навпаки, нехлюйське ставлення до проблем розвідки, недооцінка її значення неодноразово призводили до прикрих поразок збройних сил республіки. Так, у січні 1919 р. під час оборони Чернігова від наступаючої Червоної Армії не спромоглися належним чином провести польову й агентурну розвідку противника. В результаті атака "червоних" на місто застала український гарнізон зненацька, і він не спромігся вчинити о сильного опору наступаючим⁹.

Влітку 1920 р. для України склалася нова військово-політична і стратегічна ситуація. Вона пов'язана з підписанням С.Петлюрою 21-24 квітня

1920 р. мирного договору і військової конвенції між УНР і Польщею. Спільний наступ збройних сил Польщі і УНР проти Червоної Армії мав стати для республіки останнім шансом врятувати свою незалежність, хоч псували справу нерівноправні умови Варшавської угоди.

Як би там не було, наступальні дії польсько-українських сил вимагали радикальної перебудови розвідувального механізму Армії УНР: реорганізації центрального апарату військової розвідки, створення розвідувальних резидентур безпосередньо на театрі військових дій. З цією метою у червні 1920 року у підпорядкування Розвідувального управління Генштабу переводиться Інформаційне бюро Корпусу жандармерії. Фактично, невдовзі Інформбюро стало головним робочим органом розвідки збройних сил республіки.

Розроблені тимчасові штати Інформбюро мали такий вигляд: 1) управління у складі начальника (ним було призначено булавного дорадчого М.Красовського), його помічника, старшого офіцера для особливих доручень, двох молодших офіцерів для доручень, юрисконсульта; 2) загальної канцелярії, куди входили начальник, 3 діловоди, 2 канцеляристи, 2 друкарі; 3) I-го відділу (внутрішнього догляду) – начальника, 2 офіцерів для доручень, 3 канцелярських співробітників; 4) II-го відділу (зовнішнього догляду), штат якого складали начальник, 4 офіцери для доручень, 3 канцелярські співробітники; 5) III-го відділу (розвідувального) – начальник, 2 офіцери для доручень, 3 канцелярських співробітників; 6) IV-го відділу (реєстраційного): начальник, який за фахом мав бути криміналістом, фотограф, 3 лаборанти, 6 канцелярських співробітників¹⁰.

До роботи в Інформбюро залучалися як військові, так і цивільні особи, які користувалися всіма пільгами військовослужбовців¹¹. У підпорядкуванні Інформбюро були загін польської жандармерії та школа підготовки агентів. Як бачимо, цей орган військової спецслужби мав таку організаційну структуру, що дозволяла йому автономно забезпечувати виконання широкого кола завдань по добуванню інформації, її обробці, підтримці внутрішньої безпеки і підготовці кваліфікованого кадрового складу.

Головні функції визначалися "Інструкцією для співробітників Інформбюро". Провідною метою, вимагав згаданий документ, мали стати "систематизація і наукове обрахування відомостей про військовий, політичний, економічний стан населення Української Республіки та її сусідів"¹². Коментуючи службові завдання Інформбюро, начальник I-го Генерал-Квартирмейстерства Генштабу Армії УНР полковник Мішковський визначав, що цей орган повинен забезпечувати і агентурну розвідку в інших державах, виконувати проукраїнську пропаганду серед власного населення та за межами України, організувати збройні виступи і диверсійну роботу на

запіллі противника¹³. Поточні плани роботи Інформбюро особисто складали його начальник та військовий міністр, котрий затверджував їх остаточно. Це сприяло взаємозв'язкам між загальними інтересами оборонних зусиль і роботою розвідки.

Працівники Інформбюро несли персональну відповідальність за об'єктивність і точність добутої ними інформації. Щодня начальник Інформбюро особисто звітував перед начальником Генштабу або військовим міністром. Співробітники ж Інформбюро призначалися його начальником з наступним затвердженням військовим міністром¹⁴.

Досить цікавим видається пункт 10 Інструкції. У ньому йдеться, що працівники Інформбюро повинні діяти "на підставі чинних законів", "безупинно, незважаючи на свята і добу дня або ночі". Встановлювалися офіційні години для зносин Інформбюро з іншими державними установами і окремими громадянами: з 9 до 12 ранку, і від 17 до 19 год. щоденно¹⁵.

Керівництво Інформбюро постійно дбало про високий професійний рівень і моральні якості співробітників. Начальник Інформбюро М.Красовський писав у зверненні до своїх підлеглих: "І позаяк, праця цієї Інституції не є звичайна праця, яка провадиться у всіх інших урядових інструкціях, по заздалегідь вже виробленим формам в положенні часи, а виникає вона в більшості несподівано, із умов самого життя людського, то праця Інформбюро мусить бути життєвою, а не шаблонною, проводиться в будь-який час і вимагає від співробітників особистої ініціативи, творчого ставлення до своїх обов'язків"¹⁶.

У ході поточної роботи особлива увага приділялася взаємодії між військовою спецслужбою й органами внутрішніх справ УНР. Вже 27 травня 1920 р., коли тільки-но планувалося перепідпорядкування Інформбюро військовому відомству, начальник Головного управління Генштабу Армії УНР повідомив міністра внутрішніх справ, що діяльність Інформбюро і Розвідувального управління Генштабу у цілому буде вестися в тісному контакті з Політичним департаментом МВС УНР. (Судячи з архівних матеріалів, згадана установа виконувала функції загальної контррозвідки республіки). Інформбюро мало надавати відповідним підрозділам МВС інформацію щодо профілактики і відвернення політичних злочинів. Передача органам МВС таких відомостей, підкреслював начальник ГУ Генштабу, необхідна і для того, щоб військова розвідка і контррозвідка обслуговували лише збройні сили, не втручалися у суто політичні справи, оскільки "армія повинна бути цілком аполітичною"¹⁷.

Оперативними органами Інформбюро на місцях були філії трьох штатних типів. Це дозволяло гнучко, залежно від військово-оперативної ситуації регулювати присутність військової розвідки у конкретних регіонах

України. Філії Інформбюро займалися організацією розвідки (і контррозвідки), обслуговували штаби дивізій і бригад Дієвої Армії УНР, котрі дислокувалися в зонах відповідальності певних філій¹⁸.

Тимчасовий штат Інформбюро передбачав такі типи філій:

- за штатом "А": начальник, його помічник, 3 офіцери для доручень, 6 молодших офіцерів для доручень, 7 канцелярських співробітників (18 штатних посад);
- за штатом "Б": начальник, помічник начальника, 2 старших і 4 молодших офіцери для доручень, 5 канцелярських співробітників (13 штатних одиниць);
- за штатом "В": начальник, помічник начальника, 4 офіцери для доручень, 3 канцелярських співробітників (9 штатних одиниць)¹⁹.

Внутрішню оргструктуру філій штату "А" складали відділи, однотипні за своїми функціями з відповідними підрозділами центральної ланки Інформбюро: внутрішнього догляду, зовнішнього догляду, реєстраційний²⁰. Таким чином, чітко простежувалися по вертикалі основні напрями роботи. Інші два типи філій мали два перших з означених відділів.

Як вже згадувалося, у повсякденній роботі органи військової розвідки керувалися нормами чинного законодавства. Співробітникам філій постійно нагадували, що на них покладено лише оперативно-розшукові функції, а судочинство - то справа органів юстиції республіки. При проведенні обшуків та арештів вони мали користуватися послугами органів внутрішніх справ і лише у виключних випадках здійснювати ці акції самостійно²¹.

Після закінчення розслідування певної справи, співробітники Інформбюро повинні були протягом 3 днів передавати її до військових цивільних судів УНР. За порушення закону самі ж співробітники також притягалися до відповідальності військовими судами або несли покарання згідно з загальновійськовими статутами. Користування зброєю дозволялося лише у випадках нападу, або спроб втечі заарештованого. Про застосування зброї співробітник зобов'язувався негайно доповісти своєму керівництву²².

Оскільки філії Інформбюро діяли відриві від Центру, в складних оперативно-бойових умовах, службова Інструкція висувала особливі вимоги до професійної компетенції начальників філій. Вони мали організовувати роботу військових спецслужб на місцях, діяти залежно від ситуації, виявляти ініціативу при прийнятті рішень. Начальник філії наділявся великою самостійністю у плануванні поточної роботи, однак мусив, принаймні, двічі на тиждень надсилати до центру звіти про оперативні заходи. І ще одна обов'язкова умова – особисто знати як штатних співробітників філії, так і таємну агентуру, вести її облік, надсилати до центрального апарату картки обліку з фотографіями агентів²³.

За станом на 22 червня 1920 р. було сформовано такі, філії Інформбюро: за штатом "А" – Київську та Одеську; за штатом "Б" – Вінницьку і Житомирську; за штатом "В" – Уманську, Могилів-Подільську і Бердичівську.

Необхідно зауважити, що назви філій внаслідок окупації більшовиками регіонів України скоріше відображали не суто географічні пункти їх дислокації, а територіальні напрями роботи. Так, Житомирська і Бердичівська філії розташовувалися в Староконстантинові, Вінницька – в Проскуріві, Київська і Могилівська – у Кам'янець-Подільську²⁴.

Про повсякденну практичну діяльність філій Інформбюро дають уявлення директиви начальника Розвідуправління Генштабу. Вони встановлювали смуги для діяльності осередків і окремих розвідувальних груп Інформбюро: Одеса-Миколаїв-Херсон; Бірзула-Єлисаветград-Кременчук-Полтава; Жмеринка-Черкаси-Золотоноша; Козятин-Канів-Пирятин; Фастів-Київ-Прилуки; Київ-Ніжин-Конотоп. За планами розвідки до вузлових населених пунктів відряджалися 6 резидентів. Два резиденти з 2 кур'єрами були направлені для таємної роботи до армії генерала Врангеля і Н.Махна²⁵.

Розвідники вели збір інформації в тилу і на фронтах противника за маршрутом від місця розташування своєї резидентури до лінії фронту. В доручених їм смугах відповідальності резиденти створювали агентурну мережу і вербували агентів зв'язку, через яких щотижня відправляли зібрану інформацію до Центру²⁶.

Молода військова розвідка УНР розгорнула жваву оперативну роботу. Це стверджують навіть її противники. За даними особливого відділу 14-ої армії "червоних", агентура Інформбюро працювала не тільки в Україні, але і в Москві та Петрограді. Вказувалися конспіративні імена агентів київської філії Інформбюро: "Єва", "Оксана", "Перельчук", "Андрюшенко", "Волошин". Робота велася і серед опозиційних існуючому державному ладу політичних партій України. Наприклад, до прорадянської української комуністичної партії "боротьбистів" вдалося вкоренити 11 агентів Інформбюро, яких більшовицькій контррозвідці так і не вдалося персонально виявити²⁷. Всього ж агентура військової спецслужби УНР за тими ж даними нараховувала щонайменше 350 осіб.

Крім суто розвідувальної роботи, військова розвідка УНР працювала і по лінії підготовки й підтримки антирадянських підпільних організацій та повстанських рухів. На ці акції Головним Отаманом Військ УНР С.Петлюрою було асигновано до 60 млн. крб.²⁸. Зрозуміло, що розгортання збройної боротьби у тилу противника дозволяло відволікати його значні військові сили з фронту, загрожувати комунікаціям Червоної Армії і "білого руху", нищити тилову інфраструктуру ворога. Вже до літа 1919 р. повстанські формування,

котрі орієнтувалися на Директорію УНР, сковували до 21 тис. багнетів і шабель "червоних" при 20 гарматах, 140 кулеметах і 3 бронепотягах²⁹.

Головними районами дій повстанських загонів виступали Київщина, ряд центральних повітів України, Полтавщина, Поділля й Волинь³⁰. Повстанці нападали на окремі загони і залоги противників, нищили мости, склади, залізничні колії, робили спроби захопити крупні міста України. Народна визвольна боротьба набувала значних масштабів. Достатньо сказати, що тільки у квітні 1919 р. НКВС Радянської України зареєстрував 93 збройних селянських виступів проти радянської влади³¹. Характерно, що окремі повстансько-партизанські формування створювали й власні спеціальні служби. Так, повстанський загін Гонти і Залізняка на Київщині мав у складі свого штабу розвідувальний і контррозвідувальний відділи³².

Спеціальні підрозділи існували і в структурі підпільних антирадянських організацій. Відомо, наприклад, що створений у травні 1920 р. в Полтаві "Комітет визволення України" (або "Губернський Повстанський Комітет") мав службу контррозвідки, яка одночасно займалася й накопиченням розвідувальної інформації. В службі працювали колишні офіцери регулярної армії УНР. Ця організація робила спроби увійти у контакт з Генеральним штабом армії УНР з метою налагодження співробітництва й обміну розвідувальною інформацією³³. Для організації підпільного руху на місцях залишилися співробітники спецслужб УНР, які вели роботу на територіях, полишених військами УНР. В Києві, наприклад, для ведення такої роботи залишився за вказівкою С.Петлюри співробітник військової спецслужби Близнюк³⁴.

Українські спецслужби намагалися встановити стосунки з антирадянськими партизанськими і підпільними формуваннями. Нерідко це закінчувалося трагічно. 30 березня 1919 р. при переході фронтової смуги під Коростенем червоноармійцями було затримано двох невідомих. Під час допитів один з них зізнався, що він є А.Андрієнко, хорунжий, співробітник розвідки Генштабу Армії УНР. Мав завдання встановити контакт з підпільною організацією у Києві.

Радянській спецслужбі вдалося перевербувати А.Андрієнка. На таємну зустріч у Києві, яка відбулася на квартирі резидента української розвідки К.Сперанської, разом з ним пішов співробітник особливого відділу "червоних" Суярко, відрекомендований як емісар Генштабу УНР. У розмові К.Сперанська проінформувала "гостей" про військові плани антирадянського підпілля, вказала головні джерела розвідувальної інформації підпільників. Її тут же заарештували. На підставі показань К.Сперанської заарештовано господаря конспіративної квартири проф. Яхонтова, колишнього редактора газети "Трибуна", Бійського, котрий займався організацією диверсійної

роботи проти радянських військ на Чернігівщині, ряд інших підпільників³⁵.

Іншим важливим напрямом роботи військової розвідки Інформбюро було засилання своїх агентів до військових і державних установ противника. Так, розвідник УНР Павловський працював співробітником відділу військового навчання Наркомату військових справ Радянської України³⁶.

Оскільки не вистачало власних сил і можливостей, доводилося створювати в інтересах спільної боротьби з Червоною Армією об'єднані з резидентурами "білого руху" розвідувальні осередки. Безсумнівно, що такі заходи носили лише тимчасовий і вимушений характер. У травні 1920 р. в Одесі органами ВУНК було викрито спільну організацію розвідок УНР і "білих", яка готувала збройне антирадянське повстання. Організацію очолював колишній командир елітної білогвардійської частини Дроздовського полку Гусаченко, а його помічником був брат відомого військовонаачальника УНР Ю.Тютюнника³⁷.

На нашу думку, спеціальної уваги заслуговує організація військової розвідки на землях Галичини. Західноукраїнська Народна Республіка, яка згідно з Актом Злуки 22 січня 1919 р. перетворилася на Західну область (30) УНР, спромоглася дещо зробити у цьому напрямку.

Структура військової розвідки Української Галицької Армії (УГА) складалася з її центральної ланки – розвідувального відділу при Начальній Команді УГА у складі 6 офіцерів і декількох підстарший. Йому підлягали розвідувальні відділи армійських корпусів, котрі входили до складу їх оперативних відділів. Корпусний розвідвідділ мав одного офіцера і декількох підстаршин³⁸. У штабах бригад УГА працював "розвідний старшина" – офіцер розвідки³⁹. У військових частинах діяли розвідувальні підрозділи – піші і кінні, причому на кінну розвідку покладалися завдання ведення збору інформації на відстані 15-20 км. від позиції головних сил⁴⁰.

Агентура військової розвідки УГА рекрутувалася переважно з молоді довійськового віку. "Назагал розвідка Галицької Армії хоч і зробила чимало доброго, – згадував сучасник, – залишилася далеко позаду ворожої. Нашому розвідчому апарату бракувало фахових старшин – на всіх 30 старшин, зайнятих у розвідці, було лише 6 фахових, – і, головне, грошей. Для цього, щоб поставити як слід такий для армії важний допоміжний апарат, не було в керівничих кругах досить розуміння, і через те праця розвідного апарату не дала армії того, що вона і могла була дати"⁴¹.

Крім ведення польової розвідки, спецслужба 30 УНР намагалася створити резидентури на окупованих польською армією територіях. Так, у березні 1919 р. польська контррозвідка розкрили у Львові українську підпільну бойову організацію, яка налічувала до 700 членів. Кожний з бойовиків організації мав гвинтівку з 40 набоями. Мала вона і 4 кулемети.

Оснoву особливого складу організації склали українські робітники-залізничники. Керівників організації Фоліса і Саломовича розстріляно⁴². При цьому заарештовано резидента розвідки 30 УНР Л.Ганкевича⁴³. У жовтні цього ж року поляки затримали члена Українського Громадського Комітету М.Осовську, котра спільно з Л.Ганкевичем таємно вербувала військовослужбовців для УГА і переправляла їх до Чехословаччини. Разом з нею заарештували ще 40 громадян. Всіх затриманих польська "дефензива" тримала у в'язниці, намагаючись вибити свідчення проти невинних людей, провести масові арешти і інспірувати подальші широкі репресії проти українського населення⁴⁴.

Негативно позначалася відсутність задовільного співробітництва між військовими розвідками УНР і 30 УНР. Непорозуміння між командуваннями Армії УНР і УГА тривали не один місяць. Лише 11 серпня 1919 р. організовано координаційний військовий орган – Штаб Головного Отамана, куди увійшли на паритетній основі наддніпрянці і галичани. Розвідувальний відділ цього штабу очолив підполковник Гриців.

Однак, компетенція штабу була вельми обмеженою, і таке "обмеження в правах не дало спільному прововоді повести ширшої справи для об'єднання армії і зосередження в її руках заряду всіма справами"⁴⁵.

Повертаючись до розгляду роботи Інформбюро, зауважимо, що українська військова розвідка постійно відчувала нестачу підготовлених кадрів. Переважну більшість її співробітників склали цивільні особи, які не мали належного фахового рівня, хоч щиро бажали допомогти у війні за незалежність і територіальну цілісність України.

Наведемо, щоб не бути голослівними, порівняння між штатною чисельністю органів Інформбюро та реальною укомплектованістю його структур. У центральному апараті передбачалося 48 посад, а фактично працювало (за станом на кінець червня 1920 р.) 18 осіб; загальний штат філій повинен був мати 89 співробітників, реально ж їх чисельність досягла лише 35. Отже, вакантними залишалось майже 2/3 штатних одиниць.

Виникала гостра потреба виховання нової генерації кадрових співробітників спецслужб української держави, які б поєднували високу професійну кваліфікацію з політичною лояльністю, відданістю інтересам України, високими моральними якостями. На цю тему дуже влучно висловився начальник Інформбюро М.Красовський: "Інформбюро не може тримати в своїх рядах людей абияких, для яких все рівно, чи бути учителем, чи військовим, чи духовною особою, аби заробляти хліб насущний і відбувати свої урядові часи, скрізь голосно заявляти, що він виконав свій службовий і громадський обов'язок і має право на різні допомоги від держави... Не досить навіть широкого бажання виконувати все, що буде

наказано. Треба самому себе почувати здатним до ідейної боротьби зі злочинністю, не рахуючись з тим, чи буде за це від когось подяка чи ні. Треба всякий злочин органічно ненавидіти і нищити його, находячи в цьому моральне задоволення..."⁴⁶.

З метою підготовки спеціалістів розвідувальної і контррозвідувальної справ у структурі Інформбюро передбачалася спеціальна "Школа навчання агентів". Цей осередок призначався для підготовки організаторів агентурної роботи, а не агентури як такої, що її вербують спеціальні служби. Управління школи складалося з її начальника, помічника начальника, канцеляриста. Начальник школи особисто підлягав військовому міністру УНР. Ним могла стати військова чи цивільна людина, достатньо обізнана з формами роботи спецслужб. Викладацький склад не був постійним і запрошувався в міру необхідності з числа військових чи цивільних осіб⁴⁷.

Школа вела підготовку кадрів спецслужб за спеціальностями: розвідник-резидент, розвідник-кур'єр, контррозвідник-резидент, кур'єр контррозвідувальних органів. Номенклатура спеціальностей, як бачимо, спрямовувалась на підготовку кадрів за тими напрямками роботи, яких найбільше вимагала оперативна ситуація в умовах військового часу. Встановлювався однорічний термін навчання у школі.

У положенні про школу зазначалося, що її завдання – "у всебічній освіті курсантів", котрі мають оволодіти несенням спеціальної служби, ознайомитися з військовим, політичним і економічним становищем в УНР і зарубіжних країнах. До програми школи входили такі дисципліни: політична економія, політична географія, статистика; українська мова, іноземні мови (німецька, французька, польська, румунська), основи законодавства, економічна географія, комерційна бухгалтерія і діловодство, товарознавство, прикладна хімія і піротехніка, стенографія, стройова підготовка та гімнастика⁴⁸. Отже, опанувавши учбовими предметами, курсант школи ставав всебічно підготовленим офіцером спеціальних служб, здатним виконувати завдання розвідувальної і контррозвідувальної роботи, вести диверсійну діяльність, боротися з економічними злочинами.

До цього спеціального навчального закладу зараховувалися ті офіцери і рядові військовослужбовці віком від 18 до 30 років, що мали належний освітній рівень, а також добровольці з числа цивільної молоді. Курсантами могли стати і жінки віком від 18 до 25 років. Після закінчення школи її випускники зобов'язувалися прослужити в компетентних органах УНР не менше трьох років⁴⁹. Чисельність учнів школи не була великою. Так, за розвідувальним профілем до неї зарахували 12 осіб⁵⁰.

Завершуючи документальну розповідь про таємний фронт української державності періоду Директорії УНР, не можемо не навести слова згаданого

вже М.Красовського, які, на нашу думку, не втратили своєї актуальності і до нашої сьогоденішньої днини: "...Не всякий має дійсну здатність до справ розвідочно-розшукових, бо це теж є дар божий, талант, який можна розвивати і довершати, але ні в яким разі його не можна вкоренити в чоловіка, який не народився з цим талантом, не можна вже на підставі того, як не можна по волі стати художником, поетом, або скульптором. Отже коли хто не відчуває в себе/того святого вогню, ...то будь він з найвищою освітою і значним службовим стажем, він не може бути корисним для розвідочно-розшукової організації і йому не місце в рядах тієї сім'ї, яка ідейно і безоглядно відданалюбимій праці своїй"⁵¹.

ПРИМІТКИ

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 62 .

² Там само. – Арк. 59.

³ Там само.

⁴ Там само. – Арк. 63.

⁵ Корпус Січових Стрільців. – Чикаго, 1967. – С. 278.

⁶ *Удовиченко О.* Форсування Дністра під Городницею // За державність. – Зб. 4. – С. 190.

⁷ Там само. – С. 190-195.

⁸ Там само. – С. 196.

⁹ *Савченко В.* Нарис історії боротьби військ.

¹⁰ ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 17.

¹¹ Там само. – Арк. 50.

¹² Там само.

¹³ Там само. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 339. – Арк. 3.

¹⁴ Там само. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 18.

¹⁵ Там само. – Арк. 49.

¹⁶ Там само. – Арк. 64.

¹⁷ Там само. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 339. – Арк. 3.

¹⁸ Там само. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 18.

¹⁹ Там само. – Арк. 49.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Там само. – Арк. 60.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само. – Арк. 59.

²⁶ Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ). – Спр. 229803. – Т. 4. – Арк. 128.

²⁷ Там само. – Арк. 127-128.

²⁸ ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 31-34.

²⁹ *Антонов-Овсєнко В.А.* Записки о гражданской войне. – М., 197. – Ч. 4. – С. 176.

³⁰ *Кин Д.* Повстанческое движение против деникинщины на Украине // Летопись

революції. – 1926. № 3-4. – С. 76.

³¹ Кардашов В.И. Ворошилов. – М., 1976. – С. 159.

³² Козельский В.В. Шлях зрадництва і авантюр. – Харьков, 1926. – С. 66.

³³ Там само. – С. 77-78.

³⁴ Фомин Ф. Записки старого чекиста. – М., 1962. – С. 46-47.

³⁵ Голинков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в СССР. – М., 1978. – Кн. 1. – С. 315.

³⁶ Там само.

³⁷ Маймескулов Л.Н. и др. Всеукраинская чрезвычайная комиссия. – Харьков, 1990. – С. 134.

³⁸ Історія Українського війська. – Вінніпег, 1953. – С. 530.

³⁹ Карпинець І. 1 курінь 8 бригади УГА // Літопис Червоної Калини. – 1931. – Ч. 12. – С. 21.

⁴⁰ Р.С. Окремий стрілецький запорізький курінь // Літопис Червоної Калини. – 1931. – Ч. 12. – С. 21.

⁴¹ Історія Українського війська... – С. 549.

⁴² Стрілець. – 1919. – Ч. 21.

⁴³ Там само.

⁴⁴ ЦДА України у Львові. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 1.

⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 31.

⁴⁶ Там само. – Арк. 17.

⁴⁷ Там само. – Арк. 43.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 48.

⁵⁰ Там само. – Арк. 61.

⁵¹ Там само. – Арк. 64.

Ректор Інституту підготовки кадрів СБУ, генерал-майор
Володимир СІДАК

***Головна редакційна колегія науково-документальної
серії книг "Реабілітовані історією" звертається до
всіх громадян України, співвітчизників за кордоном з
проханням взяти участь у формуванні Національного
банку даних про політичні депресії періоду тоталітаризму.***

***Надані вами документи, фотографії, спогади сприятимуть підготовці
наукових і науково-популярних праць про трагічні сторінки в історії
українського народу, дозволять увічнити імена всіх наших рідних,
яких поглинула немилосердна Система.***

***Матеріали можна надсилати на адресу: 252001,
Україна, Київ-1, вул. Грушевського, 4. Головна редакційна колегія науково-
документальної серії книг "Реабілітовані історією"***